

Said Nursi'nin Adaletle Yaklaşımı ve Adaletin İslam Dünyasındaki Siyasi Değişimlerde Rolü

Giriş

Önemli bir düşünürün fikirlerinin taaddütü önem; sadece bu fikirlerin entelektüel muhtevâsı, temel kaynaklara uyum kabiliyeti, kullandığı delillerin iknâ edici niteliği ile belirlenemez. Bilakis, bunlardan daha ziyade, içinde yaşadığı toplum bir krize maruz kaldığında ya da geleceğini garanti altına almak için çözülmesi gereken problemlerle yüzyüze kaldığında, söz konusu düşünürün fikirlerinin ne ölçüde rol oynadığı ile belirlenebilir. Büyük bir düşünürün düşünceleri, eğer sadece kimi sınırlı grupları, hatta milletlerin bilinç ve davranışları değil de, bilakis bütün bir insanlığın düşünme tarzını ya da en azından bugün yaşadığımız dünyada Müslümanlar gibi büyük bir yekun tutan dinî bir topluluğu etkiliyorsa, işte o zaman bu düşünceler gerçekten büyük olarak nitelenebilirler.

Said Nursî, yukarıda sözü edilen vasıflara sahip düşünürlerin arasında şerefli bir yer iğal etmektedir. Zira, Nursî'nin düşünceleri, hem İslâm ülkelerindeki hali hazır vaziyetle, hem de İslâm'ın bu ülkelerde oynadığı rol ile doğrudan doğruya bağlantılıdır. Said Nursî, kelimenin ilgili literatürde kullanılan anlamıyla bir siyasî düşünür değildir, ancak yukarıda sözü edilen milletlerin siyasî geleceği, şayet Nursî'nin düşünceleri hesaba katılırsa, daha esaslı bir şekilde öngörülebilir. Çünkü O, hem İslâm'ın anlaşılmasını, hem de günümüz dünyasında bir din olarak oynayacağı rolün idrak edilmesine çok büyük bir katkıda bulunmuştur.

Bir Şanç Olarak İslâm ve Salih Amel

Müslümân bir düşünür olarak Nursî, İslâm ve Kur'an'ın, insan hayatının her yönünü ilgilendiren ve insanlığın mazi, müstakbel ve şimdiki zamanını kuşatan Allah'ın hükümlerinin kapsamlı ve evrensel bir sistemi olarak kabul eder. Bu noktaya vurgu yapan Said Nursî şu hususları altını çizmektedir:

“Kur'an, bu dünyada öyle nuranî ve saadetli ve hakikatli bir Sûrette bir tebdil-i hayat-ı içtimaiye ile beraber, insanların hem nefislerinde, hem kalblerinde, hem ruhlarında, hem akıllarında, hem hayat-ı ahsiyelerinde, hem hayat-ı içtimaiyelerinde, hem hayat-ı siyasiyelerinde öyle bir inkılab yapmayı ve idare etmeyi ve idare etmeyi ki; ondört asr müddetinde, her dakikada, altmış altmış altmış âyetleri, Kemâl-i ihtiramla, hiç olmazsa yüz milyondan ziyade insanların dilleriyle okunuyor ve insanlar terbiye ve nefislerini tezkiye ve kalblerini tasfiye ediyor. Ruhlara inkişaf ve terakki ve akıllara istikamet ve nur ve hayata hayat ve saadet veriyor. Elbette böyle bir kitabın misli yoktur, hârikadır, fevkalâdedir, mu'cizedir.”

“Hem Kur'an müessistir. Bir Din-i Mübin'in esâsıdır ve şu âlem-i İslâmiyet'in temelleridir ve hayat-ı içtimaiye-i beşeriye için deşirtirip, muhtelif tabakata, mükerrer suallerine cevaptır. [1]”

Düşünürümüz, “Kur'an o teferruât-ı şer'iyeye ve kavânin-i ictimâiyenin beyanında içinde birden muhatabın nazarını en yüksek ve küllî noktalara kaldırıp, sade üslûbu bir ulvî üslûba ve şeriat dersinden tevhid

dersine çevirerek, Kur'an'ı hem bir kitab-i ?eriat ve ahkam ve hikmet, hem bir kitab-? akîde ve îman ve zikir ve fikir ve dua ve dâvet,..” oldu?unu kulland??? üslûpla ders verdi?ine inanmaktadır. Ancak Said Nursî'ye göre, ?slâm'ın temel esaslar?, hiçbirisini d??ar?da b?rakmaks?z'n ve bölünüp parçalanmaks?z'n, dînî dü?ünce ve de?erleri beraberce bünyesinde bar?nd?rmakla birlikte, bunlar?n pratik hayattaki tatbikat?n? ve uygulama biçimlerini de ihtivâ etmektedir. Bu bak?mdan, Nursî'nin ?slâm'ın bir din olarak sadece îman? de?il, ikinci bir cüz'ü olarak “**salih amel**”i de kapsad???na i?aret etmesi hiç de tesadüfî de?ildir. [2]

Said Nursî'nin ?slâm'a yakla??m?, özellikle **muhabbet, uhuvvet ve ?efkat gibi önde gelen ?slâmî de?erlerin**, bu dinde as?l oldu?unu ve bunlar?n ?slâm dininin rab?tas? oldu?unu te?his ve tespit ederken daha belirgin bir ?ekilde ortaya ç?kmaktadır. Ona göre, “**insaf ve hüsn-ü zann**” ?slâm'ın bir **seciyyesidir**[3]. Dü?ünürümüz ayn? zamanda, ?slâm'ın insan hayat?n?n as?l gâye ve maksatlar?na yönelik genel tavr?na özel bir ihtimam da göstermektedir. Buna göre:

“...hikmet-i Kur'aniye ise, nokta-i istinâd?, kuvvete bedel «**Hakk**»? kabûl eder. Gayede menfaate bedel, «**Fazilet ve R?zâ-y? ?lahî**»yi kabûl eder. Hayatta düstur-u cidal yerine. «**Düstur-u teâvün**»ü esâs tutar. Cemâatlerin rab?talar?nda; unsuriyyet, milliyet yerine «**Rab?ta-i dînî ve s?n?fi ve vatanî**» kabûl eder. Gayât?; hevesât-? nefsâniyyenin tecavüzât?na sed çekip, ruhu maaliyâta te?vik ve hissiyyât-? ulviyyesini tatmin eder ve insan? kemâlât-? insâniyyeye sevk edip insan eder. Hakk?n ?e'ni, «**?ttifakt?r**» Fazîletin ?e'ni, «**Tesânüddür.**» Düstur-u teavünün ?e'ni, «**Birbirinin imdad?na yeti?mektir.**» Dinin ?e'ni, «**Uhuvvettir**» «**?ncizabd?r**». Nefsi gemlemekle ba?lamak, ruhu Kemâlâta kamç?lamakla serbest b?rakman?n ?e'ni, «**Saadet-i Dareyindir**» [4]

?slâm, insanl?k âleminde öylesine bir ink?lap yapm??t?r ki, bu ink?lab'ın bir sonucu olarak insanlar birbirine önceden oldu?undan daha yak?n hale gelmi?tir. Bu nokta ile, ?slâm, insanl??a maddî terakkiyi temin etmekte ve hatta ona te?vik etmektedir. Ayn? zamanda bu din, hem ahlâkî hem de manevî meselelerde insanl??n hakiki terakkisini ve tekâmülünü de sa?lamaktadır. Bu ikisinin biraraya gelmesi ise, hakiki medeniyeti tesis eder. Bu bak?mdan, sadece ve sadece Kur'an-? Kerim'de ve Hz. Muhammed'in (asm) getirdi?i dinin esâsat?nda, terakki ve geli?menin faziletleri hâkim ve yayg?n bir ?ekilde yer al?r ve medeniyetin güzel yönleri de bu faziletlerden ve güzel hususlardan istifade edebilir. ?slâm, insanl??a hem dünya hem de âhiret saadetini kazandı?r?r ve ancak Kur'an-? Hâkîm'den do?an bir medeniyette, medeniyetin mehâsini ve güzel yönleri, seyyiât?na ve fenal?klar?na galebe edecektir. [5]

Bu nokta-i nazardan Said Nursî, ?slâmiyete hariçten bakmakla dahilden bakmak aras?nda önemli bir fark oldu?una i?aret etmektedir. Buna göre, ?slâmiyet dairesine dinin zarûrî, yani tevil ve yoruma kabil olmayan ve herkesi ba?layan ve hiç bir ?ekilde de?itirilemez hükümlerini tatbik ederek ve kâmil bir takva kap?s?yla giren birisi için tevessu' meylî, yani, yeni içtihadlarla ?slâm'ın ve Müslümanlar?n önünü açma e?ilimi, bir kemâl ve bir tekemmüldür. Aksi takdirde, dinin zaruriyât?n? lakaytl?k ve tembellikle terk eden ve bu ?ekilde de, ?slâmiyet ve takva dairesinin d???na ç?kan birisinde söz konusu içtihad ve geni?leme meylî, Nursî'nin ifadesiyle ?slâm? “tahrip”le ayn? anlama gelir.[6] Dü?ünürümüz, “**Kur'an(??n) mahiyetinin, hem bir kitab-? zikir ve îman ve fikir, hem bir kitâb-? ?eriat ve hikmet ve ir?ad gibi çok kitaplar? ve ayr? ayr? dersleri**” içinde bar?nd?rd???na inanmaktadır. Evet hakikat noktas?nda her bir âyet-i Kur'an'ın muhtelif mânalar?, çe?it çe?it faydalar? ve bir çok vecihleri ve mertebeleri bulunmaktadır. Her bir makamda, âyetler farklı mânalarla, faydalarla ve gâyelerle zikredilir. O halde, “**elbette böyle bir kitab?n misli yoktur, harikad?r, fevkalâdedir, mu'cizedir.**”[7]

Kur'anî hakikatların hakiki mânada bir tezahürü olarak salih amellere yaptırılan vurgu ile Said Nursî, İslâmın pratik yönünü temsil eden ve Allah'ın insanlar için İlahî emirlerinin ifadesi olan İslâm Hukukunun amelî ve nazarî hükümlerine özel bir ihtimam göstermektedir. Bu yüzden, İlahî kanunların ikiye ayrıldığına işaret ederek, bu kavramın farklı mertbe ve mânaların birbirinden ayrılarak ortaya koymaktadır. Bu tasnife göre, birincisi küçük bir âlem olan insanın fiillerini tanzim eden ve Allah'ın kelâm sıfatından gelen kanunlardır. İkincisi ise, büyük âlemde hükmeden kanunlardır ki, bütün bir âlemin hareket ve fiillerini düzenlemekte ve Allah'ın irâde sıfatından doğup gelmektedir[8]. Bu iki mâna arasındaki farklılığı ilâhî göz önüne alındığında ise, Said Nursî, bizzat emr-i İlahî ve nehy-i İlahînin, dinin emir ve yasaklarındaki hakiki illet ve sebep olduğuna; maslahatlar ve hikmetlerin ise, emir ve nehyin tespit ve belirlenmesinde Hakîm ismi noktasında ancak tercih ettirici birer sebep (müreccih) olabileceklerine dikkat çekmektedir[9].

İnsanların hayatlarını düzenleyen kurallar ve prensipleri ele aldığımızda, dînî hukukla ilgili kanunlar mâhiyet ve mertbe bakımından birbirinden farklı emir ve yasaklar ihtivâ etmektedir. Nasıl ki, “**ahsî hukuk**” ve “**Hukukullah**” olarak kabul edilen “**umumî hukuk**” olarak iki türlü hukuk bulunmaktadır; aynı şekilde, dînî hukukla ilgili meselerin de bir kısmı İlahîlerle ilgilidir, bir diğeri kısmen ise, umum insanlar ilgilendirir ki bu kısma “**eâir-i İslâmiye**” adı verilir. Bu eâir, uygulama açısından herkesi ilgilendirdiğinden, herkes bu eâirde hisse sahibidir. Umum insanların rızası olmazsa, onlara ilâmek, umurun birden hakkına tecâvüzdür. Ayrıca bunlar, bütün bir İslâm âlemini de ilgilendirmektedir. Diğer taraftan, Dinin bazı emir ve yasaklarına “**taabbüdî**” tabir edilir ki, bunlar aklın muhakemesine bağlıdır ve sadece emrolunduğu için yapılır. Yani bunların yapılması illeti ve sebebi, emredilmi olmalarıdır. Hikmet ve maslahat tabir edilen fayda ve menfaatler ise, ‘**eâir**’ adı verilen bu hükümleri ve emirleri deşitiremez.

Dinin diğer bir kısmı hükümleri ise “**mâkulu'l-mânâ**” adını taşır. Yani bir hikmet ve maslahattan dolayı söz konusu hükümler teşri edilmiş, yani kanun koyucu tarafından dinin kapsamına dahil edilmiştir. ‘**eâir**’, yani İslâm ve Müslümanların hatırlatan âlâmetler ve hususiyetler, bütün asırlardaki bütün insanlar için yeterli ve kafidir. Bu yüzden dinin zaruriyât ve muhkemât tabir edilen alanında içtihad ihtiyacı yoktur. Bununla birlikte, dinin teferruatında ve amelî bir kısmı hükümlerinde bir dereceye kadar ayrı ayrı mezheplere ihtiyacı bulunmaktadır.

Nasıl ki mevsimlerin deşimesiyle elbiseler de deşiklik gösterir, mizaçlara göre kullanılan ilaçlar farklı farklı olur; aynı şekilde, asırlara göre dinin biri kısmı öze ait olmayan teferruat deşinebilir, milletlerin istidatlarına göre hükümler muhtelif olur. Zira dinin hükümlerinin teferruat kısmı, insanların durumlarına bakar, ya adâklar vaziyet ve şartlara göre emredilir veya yasaklanır. Bu düşünce, İslâm hukukunun son derece mühim bir kavram olan içtihadın yani, hukukun başmül hüküm ve kararlarının özünü teşkil eder. Bu bakımdan -Nursî'ye göre- içtihad ehliyetli olan herkes, kendi nefsi için içtihad yapabilir; bu içtihad yalnız kendisini değil, teşri edemez, yani bu içtihadın herkesi bağlayan bir yasa haline getiremez. Hükümü kaynak itibarıyla dinden olabilir, ancak din olmaz. Müçtehid olabilir, müerri' yani kanun koyucu olamaz[10].

İslâm tarihi boyunca içtihadın tatbik edilmesi ile, İslâmî hukuk doktrinine bağlı birbirinden farklı hukuk okulları (mezhepler) ortaya çıkmıştır. Said Nursî bu mevzuyu ayrıntılı bir şekilde ele alarak, bu sürecin müspet neticelerine işaret etmektedir. O, konuyla ilgili olarak “**Ümmetimin ihtilâf rahmettir**” hadisini bizlere hatırlatır. Zira, fikirlerin ve düşüncelerin karışık karışık gelmesi ve tartışılması ile, hakikat bütün yönleri ile tebâriiz etmektedir. Düşüncümüz, Hadiste ifade edilen ihtilâf

ve ayrıl??n, müspet ihtilâf oldu?unu ?srarla vurgulamaktadır. Buna göre, ihtilâf?n her iki kanad?nda yer alan her bir grup, kendi dü?üncesini ne?redecek, tervic ve te?vik edecektir; ancak, ba?kas?n?n dü?üncesini parçalamak ve tahrip etmek ?öyle dursun, bilakis onu geli?tirmeye ve ?slah etmeye gayret edecektir. Menfî ihtilâf, her iki tarafa da dokunan mü?terek bir tahribi sonuç verece?inden dolayı, hadiste yasaklanm??t?r; zira, birbiriyle bo?u?anlar müspet hareket edemezler.

Ancak “*tarafgirlik e?er hak nam?na olsa, hak?lara melce olabilir. Fakat ?imdiki gibi garazkârâne, nefis hesab?na olan tarafgirlik, haks?zlara melcedir ki, onlara nokta-i istinad te?kil eder*”. Said Nursî, “*hak nam?na, hakikat hesab?na olan tesadüm-ü efkâr ise, maksatta ve esasta ittifakla beraber, vesâilde ihtilâf eder. Hakikatin her kö?esini izhar edip hakka ve hakikate hizmet eder. Fakat tarafgirâne ve garazkârâne, firavunla?m?? nefis-i emmâre hesab?na hodfuru?luk, ?öhretperverâne bir tarzdaki tesadüm-ü efkârdan bârika-i hakikat de?il, belki fitne ate?leri ç?k?yor*” sonucunu ç?karmaktadır[11]. Bu durum da Nursî’yi do?rudan do?ruya adalete yönelik genel tavr?na götürmektedir.

“Allah Adaleti Emretmektedir”

Said Nursî’nin adalete yakla??m?nda ba?langıç noktas?, be?erî adalet hukukunun ötesinde, adaletin hakiki mahiyetini belirleyen ?lâhî adalet bulunmaktadır[12]. Böyle bir sonuç, adaletin Allah’?n (cc.) en önemli s?fatlar?ndan biri ve yaratt?? kainatt?n da en önemli özelli?i oldu?u gerçe?ini yans?tmaktadır. Bu onun isimlerinden birisinin neden Âdil oldu?unu da aç?klamaktadır[13].

Allah’?n adalet s?fat?n? anlat?rken Nursî ?öyle der:

“*u kâinat öyle bir sarayd?r ki, o sarayda mütemadiyen tahrib ve tamir içinde çalkalanan bir ?ehir var.. ve o ?ehirde her vakit harb ve hicret içinde kaynayan bir memleket var.. ve o memlekette her zaman mevt ve hayat içinde yuvarlanan bir âlem var. Halbuki o sarayda, o ?ehirde, o memlekette, o âlemde o derece hayret-engiz bir müvazene, bir mizan, bir tevzin hükmediyor, bilbedahe isbat eder ki: Bu hadsiz mevcudatta olan tahavvülât ve varidat ve masarîf; herbir anda umum kâinat? görür, nazar-? tefti?inden geçirir bir tek zat?n mizan?yla ölçülür, tart?l?r*” der ve her ?ey “*o derece hassas bir mizan ile ve o kadar ince bir ölçü ile tanzim edilir ve tart?l?r ki, akl-? be?er hiçbir yerde hakikî olarak hiçbir israf, hiçbir abes görmedi?i gibi; hikmet-i insaniye dahi, her?eyde en mükemmel bir intizam, en güzel bir mevzuniyet görüyor ve gösteriyor.*”[14]

Allah hikmet, intizam, adalet ve mizanla her ?eyde Rububiyetinin saltanat?n? göstermektedir. Bütün âlemler, nizam, mizan, intizam ve adaletin kabzas?ndadır[15]. Said Nursî her ?eyin adalet ve mizanla yapıld??na deliller bulundu?una inanmaktadır. Buna göre, mesela, “*her ?eye hassas mîzanlarla, mahsus ölçülerle vücud vermek, sûret giydirmek, yerli yerine koymak, nihayetsiz bir adâlet ve mîzan ile i? görüldü?ünü gösterir. Hem, her hak sahibine istidad? nisbetinde hakk?n? vermek, yani vücudunun bütün levâz?mât?n?, bekâs?n?n bütün cihazât?n? en münâsip bir tarzda vermek, nihayetsiz bir adâlet elini gösterir. Hem, istidad lisâniyle, ihtiyac-? f?trî lisâniyle, ?zt?râr lisâniyle suâl edilen ve istenilen her ?eye dâimî cevap vermek, nihayet derecede bir adl ve hikmeti gösteriyor*”[16].

Bütün bunlar?n hepsi ap aç?k bir ?ekilde Kur’an’da görülebilir. Said Nursî konuyla ilgili olarak ?u me?hur âyeti nakletmektedir:

“Allah adaleti, ihsan? ve akrabaya yardım etmeyi emreder; çirkin i?leri, fenal?k ve

---

azg?nl??? da yasaklar...” (Nahl, 16:90).

Dü?ünürümüz bu ve di?er bir k?s?m Kur’an âyetlerini izah ederken, ?imdiki medeniyetin öngördü?ü politikalar?n, ço?unlu?un rahat ve huzuru için az?nl??? ve ferdi feda etti?ine i?aret etmektedir. Asl?nda, despot az?nl?k, halk?n ço?unlu?unu bizzat kendi menfaatleri için feda etmektedir. Kur’ânî adalet, de?il ço?unluk için, bütün insanl?k için bile olsa, tek bir masumun hayat?n? almaz, kan?n? heder etmez.

Nursî’ye göre,

“Kim bir cana veya yeryüzünde bozgunculuk ç?karmaya kar??l?k olmaks?z?n haks?z yere bir cana k?yarsa bütün insanlar? öldürmü? gibi olur.” (Maide, 5/32)

âyeti iki büyük s?rr? gözler önüne sermektedir.

Birinci s?r: Adalet-i mahzad?r. Bu ulvî prensip, ferdi ve cemaati, tek bir ki?iyi ve bütün bir insanl??? adalet noktas?nda bir görür; ?lâhî adalet bunlar?n aras?nda hiç bir fark görmez. Bu sabit ve de?imez ?lâhî bir Sünnettir. Ferd kendi ba??na haklar?n? feda edebilir, fakat r?zas? olmadan bütün insanl?k için bile olsa feda edilemez. Bu bak?mdan, ferdin haklar?n? ihlal etmek, ya da kan?n? dökmek, yahut ad?n? lekelemek, bütün insanl???n haklar?n? ihlâl ile ayn? anlama gelir ve ona denktir.

?kinci s?r: Hodgâm ve bencil bir insan h?rs ya da ihtiras?ndan dolayı? masum bir adam? katlederse, e?er elinden gelse bütün bir âlemi de harab edebilir, hatta heves ve ihtiras?na mani ise, bütün bir insanl??? da harap edebilir[17].

“...ism-i Adlin cilve-i âzam?ndan gelen kâinattaki adalet-i tâmme, umum e?yan?n muvazenelerini idare ediyor. Ve be?ere de adaleti emrediyor. Sûre-i Rahmân’da,

“Gö?ü yükseltip aleme nizam ve ölçü verdi. Ta ki adaletten ve dinin emirlerinden ayr?larak ölçüde s?n?r? a?may?n. Ölçüyü ve tart?y? adaletle yerine getirin ve tart?y? eksik tutmay?n. (Rahman, 55/6-7)”

âyetindeki, dört mertebe, dört nevi mizana i?aret eden, dört defa mizan zikretmesi, kâinatta mizan?n derece-i azametini ve fevkalâde, pek büyük ehemmiyetini gösteriyor. Evet, hiçbir ?eyde israf olmad??? gibi, hiçbir ?eyde de hakikî zulüm ve mizans?zlk yoktur... ??te, hakaik-i Kur’âniyeden ve desâtir-i ?slâmiyeden olan adalet, iktisat, nezafet hayat-? be?eriyede ne derece esasl? birer düstur oldu?unu anla. Ve ahkâm-? Kur’âniye ne derece kâinatla alâkadar ve kâinat içine kök salm?? ve sarm?? bulundu?unu ve o hakaiki bozmak, kâinat? bozmak ve suretini de?i?tirmek gibi, mümkün olmad???n? bil”[18].

Özetleyecek olursak, Said Nursî Kur’an’?n adalet-i mahzas?n?n masum bir insan?n kan?n?n hatta bütün insanl?k için bile olsa dökülemeyece?inin ?srarla alt?n? çizmektedir. Ferd ve cemaat, nas?l ki Kudret-i ?lâhî nazar?nda ikisi de birdir, kezâ ?lâhî adalet noktas?nda da birdir. Ancak, menfaatperest davranan insan öyle bir hale gelmektedir ki, ihtiras?na mani her?eyi, hatta muktedir olabilse bütün dünyay? ve

---

insanl??? da mahvetmek isteyecektir[19].

Kainatta carî olan küllî nizam, insana adalet-i mahzay? emretmektedir. ?slam tarihinin ilk y?llar?nda, bu prensip uygulanm???r. Meselâ, Nursî'ye göre, ilk dört büyük halife, adaletin hakikat?n? ve ?er'î hürriyeti temsil eden dindar mânâdaki cumhuriyetin hem halifesi, hem reis-i cumhuru idiler[20]. Fakat bundan sonra insanlar ne yaz?k ki, bütün kainat?n ve bütün mahlûkat?n imtisal etti?i ve kabul etti?i adalet prensibine uygun hareket etmediler. Müellifimiz hakiki adaletin muktezâs?n? ?öyle tasvir etmektedir:

“...?u fânî dünyada k?sa bir hayat geçiren insan, öyle bir adâletin hakikatine mazhar olamaz ve olam?yor. Belki bir mahkeme-i kübrâya b?rak?l?yor. Zîrâ, hakiki adâlet ister ki, ?u küçük insan, ?u küçüklü?ü nisbetinde de?il, belki cinâyetinin büyüklü?ü, mahiyetinin ehemmiyeti ve vazifesinin azameti nisbetinde mükâfat ve mücâzât görsün. Mâdem, ?u fânî, geçici dünya, ebed için halk olunan insan hususunda öyle bir adâlet ve hikmete mazhariyetten çok uzakt?r; elbette, Âdil olan o Zât-? Celîl-i Zülcemâlin ve Hakîm olan o Zât-? Cemîl-i Zülcelâlin dâimî bir Cehennem ve ebedî bir Cenneti bulunacaktır.”[21].

“Evet, adâlet iki ??kt?r: Biri müsbet, di?eri menfîdir. Müsbet ise, hak sahibine hakk?n? vermektir. ?u k?s?m adâletin bu dünyada bedâhet derecesinde ihâtas? vard?r. Çünkü,... her?eyin istidad lisâniyle ve ihtiyac-? f?trî lisâniyle ve ?zt?râr lisâniyle Fât?r-? Zülcelâlden istedi?i bütün matlubât?n? ve vücud ve hayat?na lâz?m olan bütün hukukunu, mahsus mîzanlarla, muayyen ölçülerle bilmü?âhede veriyor. Demek, adâletin ?u k?sm?, vücud ve hayat derecesinde katî vard?r. ?kinci k?s?m menfîdir ki, haks?zlar? terbiye etmektir. Yani, haks?zlar?n hakk?n?, tâzib ve tecziye ile veriyor. ?u ??k ise, çendan tamam?yla ?u dünyada tezâhür etmiyor, fakat o hakikatin vücudunu ihsâs edecek bir sûrette hadsiz i?ârât ve emârât vard?r. Ezcümle, Kavm-i Ad ve Semûd'dan tut, tâ ?u zaman?n mütemerrid kavimlerine kadar, gelen sille-i te'dib ve tâziyâne-i tâzib, gayet âlî bir adâletin hükümran oldu?unu hads-i katî ile gösteriyor.”[22].

Bu nokta-i nazardan Said Nursî, “elbette ve hiç ?üphe getirmez ki, güne? gündüzsüz olmad??? gibi, o hikmet-i ezeliye, o adalet-i sermediye âhiretsiz olmazlar...” ve “Cehennem vücutu ve ?iddetli azab?, hadsiz rahmete ve hakiki adalete ve israfs?z, mizanl? hikmete z?ddiyeti yoktur. Belki rahmet ve adalet ve hikmet, onun vücudunu isterler. Çünkü, nas?l bin mâsumlar?n hukukunu çi?neyen bir zâlimi cezaland?rmak ve yüz mazlum hayvanlar? parçalayan bir canavar? öldürmek, adalet içinde mazlumlara bin rahmettir. Ve o zâlimi affetmek ve canavar? serbest b?rakmak, birtek yolsuz merhamete mukabil, yüzer biçarelere yüzer merhametsizliktir” demektedir[23].

Ayn? zamanda Âdil-i mutlak olan Allah, s?n?rs?z adaletini temsil eden yeryüzünde, insana müspet ve menfî sorumluluklar yüklemi? ve kemâl-i kerem, merhamet ve adaletinden dolayı iyilik içinde pe?in pe?in bir mükâfat ve fenal?klar içinde yine pe?in bir mücâzat derc etmi?tir[24]. Said Nursî Kur'anî emir ve yasaklar? göz önüne alarak, ?u sonuca varmaktadır:

“?crâ-y? adalet, din nam?na olmal?, tâ ak?l ve kalb ve ruh müteessir olsunlar, imtisal etsinler. Yoksa yaln?z vehimmüteessir olur. Yaln?z hükûmetin cezas?ndan korkar-e?er tahakkuk etse. Nâs?n itab?ndan çekinir-e?er tebeyün etse”[25].

Said Nursî, Kur’anda tayin edilmi? olan en ?iddetli cezalar?n bile, devlet yetkilileri taraf?ndan kabul edilen cezâî müeyyidelerden ve yapt?r?mlardan çok daha âdil oldu?una dikkat çekmektedir. ?öyle der Nursî:

“Had ve ceza, emr-i ?lâhî ve adalet-i Rabbanîye nam?na icra edildi?i vakit, hem ruh, hem ak?l, hem vicdan, hem insanîyetin mahiyetindeki lâtifeleri müteessir ve alâkadar olurlar. ??te bu mânâ içindir ki, elli senede bir ceza, sizin her gün müteaddit hapsinizden ziyade bize fayda veriyor. Sizin adalet nam? alt?ndaki cezalar?n?z, yaln?z vehminizi müteessir eder. Çünkü biriniz h?rs?zl??a niyet etti?i vakit, millet, vatan maslahat? ve menfaati hesab?na cezaya çarp?lmak vehmi gelir. Yahut insanlar e?er bilseler ona fena nazarla bakarlar. E?er aleyhinde tebeyyün etse, hükûmet de onu hapsedmek ihtimali hat?r?na geliyor. O vakit yaln?z kuvve-i vâhimesi cüz’î bir teessür hisseder. Halbuki nefis ve hissinden ç?kan-hususan ihtiyac? da varsa-kuvvetli bir meyelân galebe eder. Daha o fenal?ktan vazgeçmek için o cezan?z fayda vermiyor. Hem de emr-i ?lâhî ile olmad???ndan, o cezalar da adalet de?il. Abdestsiz, k?blesiz namaz k?lmak gibi battal olur, bozulur. Demek, hakikî adalet ve tesirli ceza odur ki, Allah’ın emri nam?yla olsun. Yoksa tesiri yüzden bire iner”[26].

?slâm Adaletinin Sosyal, Ekonomik ve Hukûkî Yönleri

Nursî, ?slâm adaleti ile ilgili dü?üncelerini dile getirirken farklı uygulama biçimlerinden söz etmektedir. Bunlar aras?nda sosyal ve ekonomik uygulamalar da bulunmaktadır. Ona göre, bütün ihtilâllerin, fesatlar?n kayna?? ve bütün süflî ve kötü ahlaklar? men?ei, iki kelimedir: “Birincisi ?udur ki: "Ben tok olsam, ba?kalar ac?ndan ölse, neme lâz?m." ?kincisi: "Rahat?m için zahmet çek. Sen çal??, ben yiyeyim. Benden yemek, senden emekler." Dü?ünürümüze göre, ilk kelimeyi kökünden söküp atacak yegâne devâ, vücûb-u zekât; ikinci kelimenin çaresi ise, hurmet-i ribâ, yani faizin yasaklanmasıdır. Kur’ânî adalet âlem kap?s?nda durup, faize “Yasaktır, girmeye hakk?n yoktur” der. Nursî, insanl???n bu emri dinlemedi?ini ve ?iddetli bir tokat yedi?ini, daha ?iddetlisini yemeden bu emri dinlemesi gerekti?ini söyler[27].

Adaletin di?er yönü, kendisini e?itlik ilkesinde göstermektedir. Said Nursî, Allah’ın kelâm s?fat?ndan gelen ?lâhî ?eriat itaat ve isyan oldu?u gibi, O’nun irâde s?fat?ndan gelen ve kainatta hükümfermâ olan tekvînî ?eriat?n kanunlar?na da itaat ve isyan olabilece?ini güçlü bir ?ekilde vurgulamaktadır. Birincisinin mükâfat ve cezas? genellikle âhirette olurken, ikincisinin, yani tekvînî ?eriat?n kanunlar?na itaat ve isyan?n kar??l??? ekseriyetle dünyada olmaktadır. Buna göre, meselâ, sabr?n mükâfat? zaferdir; atâletin cezas? sefâlettir; çal??ma ve sa’yin sevâb? servettir; sebat?n mükâfat? galebedir; e?itli?in uygulanmad??? adalet de adalet de?ildir[28].

Adaletin bu mânadaki tezâhürü ?u âyetlerle paralellik arz etmektedir:

“Hiçbir günahkâr ba?kas?n?n günah?n? yüklenmez.” (En’am, 6/164) ve

“Kim bir cana k?ymam?? veya yeryüzünde fesat ç?karmam?? birisini öldürürse, bütün insanlar? öldürmü? gibidir.” (Mâide, 5/32)

Bu iki âyet, ?u prensibi ders vermektedir: Bir ki?inin hatas?yla ba?kalar? sorumlu tutulamaz. Masum bir adam r?zas? olmadan, hatta bütün bir insanl?k için bile olsa feda edilemez. Ancak söz konusu ?ah?s,

---

tatbikedilmesiyle, dünyanın adalet-i mahzaya ahid olmas? son derece mâkul görünmektedir. Bir başka ifadeyle, “adalet, do?rudan do?ruya Kur’ân’ın gösterdi?i yol ile olabilir”[32].

Siyasette ?slâmî Birer Esas Olarak ?sti?âre (?ûra), Hürriyet ve E?itlik

Nursî’nin adalete yakla??m?, devlet gücü ve politikalar?na kar?? tavr?n?n temelini olu?turmaktadır. O, hak ve hakikat?n ve vicdan?n?n kendisini siyasetten ve idareye kar??maktan ?iddetli bir ?ekilde men etti?ini vurgular. Bunun yan?s?ra, dü?ünürümüz sosyal hayat?n ve milletin anar?i belas?ndan korunmas? için be? zarurî esas? formüle eder ki bunlar; **“hürmet, merhamet, haramdan çekinmek, emniyet, serserili?i b?rak?p itaat etmektir”**[33]. Ancak bu ihtiyaçlar hali haz?rdaki siyasetlerin ?ahsî menfaat üzerine bina edilmemesi ?art?yla kar??lanabilir. Ne yaz?k ki, medeniyetin politikalar? toplumun menfaati u?runa ferdi feda etmektedir. Asl?nda despot az?nl?k, insanlar?n ekserisini kendi menfaatleri için feda etmektedir. **“Menfaat üzerine dönen siyaset, canavard?r.”**[34]. En son dü?ünce ise ?udur: despotizmine muhalefet sebebiyle ortaya ç?km??t?r. Yani “...zulüm, ba??na adalet külah?n? geçirmi?”tir[35].

Ancak bildi?imize göre, hakiki adalet sadece ?slâm dininde bulunabilir:

“Desatir-i hikmet, nevamis-i hükümetle; kavanin-i hak, revab?t-? kuvvetle imtizaç etmezse, cumhur-u avamda müsmir olamaz. ?eriatta ?eair kal?r mühmel, muattal; umur-u nasta olmaz müstenid ve mu'temid.”[36].

“Her müstaid, nefsi için içtihad edebilir, te?ri edemez”. [37] Ayn? zamanda be?erin yapt??? kanunlar, yegâne f?trî kanunlardan ibaret olan ?eriata dayanmamaktadır.

“Desatir-i hikmet, nevamis-i hükümetle; kavanin-i hak, revab?t-? kuvvetle imtizaç etmezse, cumhur-u avamda müsmir olamaz.”[38].

Said Nursî kuvvetin kanunda olmas? gerekti?ini, aksi halde istibdat ve bask?n?n yay?laca??na inanmaktadır. Bu bak?mdan, kanun hem adaletin ölçülmesi, hem de her hangi bir demokratik yönetim için hassas bir ölçü gibidir. Bu husus göz önüne al?nd???nda, bütün bu kavramlar do?rudan do?ruya dinle ilgilidir. Said Nursî bu ba?lamda siyasi liderlere ?u soruyla hitap etmektedir:

“Me?rûtiyet ve kânun-u esâsî denilen adâlet ve me?veret ve kânunda cem'-i kuvvet(i)... ?eriat-? Garra” ünvanıyla gösterseniz ve hükümlerinize me'haz edinseniz ve düsturlar?n? tatbik etseniz; acabâ bu kadar fevâidi ile berâber ne gibi ?ey kaybedeceksiniz?”

Nursî’nin verdi?i cevap son derece aç?kt?r:

“...müessir ve adâlet-i mahzây? mutazamm?n... ve me?rûtiyeti bir esâs-? metîne istinâd ettiren... ve menâfi-i umûmiye olan hukûkullâh? izinsiz tasarruftan sizi tahlis eden... ve o ittihad?n rûhu olan efkâr-? âmmeyi tevlid eden... ve ?ahs-? mânevî-i hükûmeti Müslüman gösteren... ve hayât-? medeniyet olan ahlâk-? hasene ve hissiyât-? ulviyenin düsturlar?n? ö?reten... ?eriat-? Garra, kelâm-? Ezelîden geldi?inden ebede gidecektir. Nefs-i emmarenin

---

istibdâd-? rezîlesinden selâmetimiz, ?slâmiyete istinat iledir. O hablü'l-metîne temessük iledir. Ve hakl? hürriyetten hakk?yla istifade etmek îmandan istimdat iledir. Zira, Sâni-i âleme hakk?yla abd ve hizmetkâr olan?n halka ubudiyete tenezzül etmemesi gerektir. Herkes. kendi âleminde bir kumandan oldu?undan, âlem-i asgar?nda cihad-? ekber ile mükelleftir. Ve ahlâk-? Ahmediye ile tahalluk ve Sünnet-i Nebeviyyi ihya ile muvazzaft?r". Ey evliyâ-y? umur! Teyfik isterseniz, kavanîn-i âdetullaha tevfik-i hareket ediniz. Yoksa tevfiksizlikle cevab-? red alacaks?n?z[39].

Said Nursî hürriyet ve me?vereti her hangi bir âdil yönetim için ana ilkeler olarak görmektedir. Ona göre, "hürriyet-i ?er'îye ile me?veret-i me?rua, hakiki milliyetimizin hakimiyetini gösterdi. hakiki milliyetimizin esas?, ruhu ise islamiyettir". Dü?ünürümüz, din ve kamu düzenine uyumlu olan hürriyetin tahakkuku ?art?yla her hangi bir siyasî rejime s?cak bakmaktadır. ?slamî toplum hayat?nda Müslümanlar?n mutlulu?unu açacak yegâne anahtar ise, dinin emretti?i me?verettir.

"Müslümanlar?n hayat-? içtimaiye-i ?slâmiyedeki saadetlerinin anahtar?, me?veret-i ?er'iyedir.

"Onlar?n aralar?ndaki i?leri, isti?are iledir." (?ûrâ, 42/38)

âyet-i kerimesi, ?ûrây? esas olarak emrediyor. Evet, nas?l ki, nev-i be?erdeki telâhuk-u efkâr ünvan? alt?nda as?rlar ve zamanlar?n tarih vas?tas?yla birbiriyle me?vereti, bütün be?eriyetin terakkiyat? ve fûnunun esas? oldu?u gibi, en büyük k?t'a olan Asya'n?n en geri kalmas?n?n bir sebebi, o ?ûrâ-y? hakikiyeyi yapmamas?d?r. Asya k?t'as?n?n ve istikbalinin ke??af? ve miftah? ?ûrâd?r. Yani, nas?l fertler birbiriyle me?veret eder; taifeler, k?t'alar dahi o ?ûrây? yapmalar? lâz?md?r ki, üç yüz, belki dört yüz milyon ?slâm?n ayaklar?na konulmu? çe?it çe?it istibdatlar?n kay?tlar?n?, zincirlerini açacak, da??tacak, me?veret-i ?er'îye ile ?ehamet ve ?efkat-i imaniyeden tevellüd eden hürriyet-i ?er'iyedir ki, o hürriyet-i ?er'îye, âdâb-? ?er'îye ile süslenip garp medeniyet-i sefihanesindeki seyyiat? atmakt?r". [40]

Said Nursî, ?slâm?n ve ?slâmî emir ve yasaklar?n bugünün ?slâm dünyas?nda son derece önemli olan bir di?er niteli?ine de özel bir önem vermektedir. Bu nitelik; ?slâmî hayat tarz?n?n ve dü?ünce biçiminin esaslar?ndan biri olan istikâmet dairesinde hareket etmektir. ?stikâmet, Kur'an'ın en temel esas?d?r:

"Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm hilkaten en mutedil bir vaziyette ve en mükemmel bir surette halk edildi?inden, harekât ve sekenât? itidal ve istikamet üzerine gitmi?tir. Siyer-i Seniyyesi kat'î bir surette gösterir ki, her hareketinde istikamet ve itidal üzere gitmi?, ifrat ve tefritten içtinap etmi?tir."

"Evet, Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm

'Emrolundu?un gibi dosdo?ru ol.'(Hûd, 11/112)

emrini tamam?yla imtisal etti?i için, bütün ef'al ve akval ve ahvâlinde istikamet, kat'î bir surette görünüyor. Meselâ, kuvve-i akliyenin fesat ve zulmeti hükmündeki ifrat ve tefriti olan gabâvet

---

ve cerbezeden müberrâ olarak, hadd-i vasat ve medar-? istikamet olan hikmet noktas?nda kuvve-i aklıyesi daima hareket etti?i gibi; kuvve-i gadabiyenin fesad? ve ifrat ve tefriti olan korkaklık ve tehevürden münezzeh olarak, kuvve-i gadabiyenin medar-? istikameti ve hadd-i vasat? olan ?ecat-i kudsiye ile kuvve-i gadabiyesi hareket etmekle beraber; kuvve-i ?ehviyenin fesad? ve ifrat ve tefriti olan humud ve fücürdan musaffâ olarak, o kuvvenin medar-? istikameti olan iffette, kuvve-i ?ehviyesi daima iffeti, âzamî mâsumiyet derecesinde rehber ittihaz etmi?tir. Ve hâkezâ, bütûn sünen-i seniyyesinde, ahvâl-i f?triyesinde ve ahkâm-? ?er'iyesinde hadd-i istikameti ihtiyar edip, zulüm ve zulümat olan ifrat ve tefritten, israf ve tebzirden içtinap etmi?tir. Hattâ tekellümünde ve ekl ve ?ürbünde iktisad? rehber ve israftan kat'iyen içtinap etmi?tir.”[41].

Günümüzde ?slâm dünyas? birbiriyle çat??an iki ak?m aras?nda parçalanm?? durumdadır: bir tarafta demokratikle?meye do?ru yol alan kanat, di?er tarafta da ani ve h?zl? bir ?ekilde artan radikalizm. Modern ?slâm, bu olgulara oldukça farklı bir biçimde yakla?maktadır. Son zamanlara kadar, demokratikle?me sorunlar?, siyâsî reformlar ya da ?slâm dünyas?nın küreselle?me sürecine katılm? sorunu tart??ılırken, istikâmetli ?slâm dü?üncesi gerekli olan dinamizmi göstermemi?ti. Bir ba?ka ifadeyle, 30-40 sene öncesinde bile, bu istikâmetli ?slâm siyaseti trendi ve me?rû dü?ünce, yukarıda sözü edilen sorunlara, gerçek ?slâmî zihnî gelene?e dayanan muayyen ve iknâ edici çözümler önermemi?ti. Bu durumdan yola ç?karak, ideojik seviyede zaman?n meydan okumalarına ?u ana kadar ?slâm?'n cevap veremedi?ini dü?ünmekten kendimizi alam?yoruz. Çok belirgin bir ?ekilde ortada görünen ?slâmî bir stretejinin olmad??? yerde, günümüz yazarların?n bir çoğunun, ?slâm medeniyetinin gelece?i hakkında ya tereddütlü yahut da kötümser olmasına hiç de ?a?mamak gerekir. Onu dünyadan söküp atmak isteyenler, son derece açık bir mesaj verdiler.

Önemli ölçüde Müslüman nüfusa sahip olan di?er ülkelerde, demokrasi ve geleneksel ?slâmî de?erlerin birbirleriyle uyumad???n? ifade eden oldukça yaygın bir ?ekilde paylaşılan bir dü?ünce halâ bulunmaktadır. ?slâmî istikâmeti terkedip a??r? uçlara meyleden gruplar, söz konusu dü?ünceyi farklı sebeplerden dolayı payla?maktadırlar: bu ki?iler ç??m?zdaki bir takım geli?melerin ?slâm? tehdit etti?i kanaat?n? ta??maktadırlar. Küresel ‘?slâmî proje’ yahut, insanl???n ?slâmla?tır?lması?, bu tehditlere kar?? verilecek yegâne cevap olarak görülmektedir.

Bu durum, çok önemli olan ?u soruyu gündeme getirmektedir: ?slâm dü?üncesi, ?slâmî de?erlerle, ç?da? medeniyetin en son kazanımlar?n? en sonunda biraraya getirecek bir formüle ula?abilecek ölçüde yeterince büyük müdür?

Bu soruya cevap vermeye çal??ırken, ?slâm dü?üncesinin farklı e?ilimlerde son derece zengin bir ?ekilde bulundu?unu hesaba katmak durumundayız. Bunların üçü, son zamanlara kadar en ba?ta gelen dü?ünce e?ilimleri olarak kabul görmü?tü. Geleneksel trend olan birincisi, Müslüman toplulukların hali hazırdaki devletleriyle diyalogunu haklı gerekçelere dayandırmaktadır; istikâmeti bırakıp ifrat yollara sapan bir di?er grup ise, hem halk?n hem de devletin radikal de?işimlere maruz kalması gerektiğinde ?srar ederek, dini hükümlerin zahirinden anlaşılan hükümlere dönülmesini savunmaktadır. Modernist yaklaşımsa, zahirde ?slâmî yorumu, Batıdan örnek alınarak yapılan liberal reformalara haklı bir gerekçe sağlama çabası çerçevesinde kullanmaktadır.

Son zamanlara kadar, ç?da? dünyay? ?slâmî de?erlere göre yorumlayan di?er bir çok trend, önde gelen

---

bu üç trend üzerinde dikkatini yo?unla?t?rm?? olan toplumun içinde kaybolup gitmi?tir. Bizler, hakikat?n, dinin ufak-tefek hususlarla ilgili kurallar?ndan ve onu (hakikat?) dar zihnî ölçülerle yorumlamaktan ziyade, onun esaslar?, de?erler dünyas? ve küllî düsturlar?yla de?erlendirilmesini söyleyen ?slâm?n dahilî/derûnî potansiyelini kullanma dü?üncesini her zaman zihnimizin bir kenar?nda tutmaktay?z.

Bu dü?ünce, dünyay? de?i?tirmeyle ilgili olan saf ?slam dü?üncesini daha sa?lam bir zemine oturtmak için, -her ne kadar ictihada yeniden dönülmesinin ötesine asla geçemedilerse de ve yine asla dinin di?er düsturlar?n? uygulamaya te?ebbüs edemeseler de-, 20. yüzy?l?n dönüm noktas?ndaki Müslüman reformcular?n dü?üncesine son derece yak?nd?r. 20. yüzy?l?n ortalar?ndan beri, bu pozisyonun dinin belirli ve asla süreklilik arz etmeyen çözümlerinden ziyade, de?i?tirilemez düsturlar? üzerinde yo?unla?may? tercih eden ilim adamlar?n?n eserleriyle s?n?rl? oldu?unu da burada eklemek gerekmektedir. Çok yak?n bir zamanda, bu teorik yap?n?n, siyasî ve hukûkî uygulamalarda neredeyse hiç bir etkisi olmam??t?.

?imdilerde ise, bu durum çok aç?k bir ?ekilde de?i?mektedir: daha önceden görmezlikten gelinen trend, ça?da? ?slâm stratejisinin ?slâm dünyas?n?n muhtemelen geli?ebilece?i en fazla istikbâl vadeden bir zemin olarak ön plana ç?km?? durumdad?r. Di?er önde gelen Müslüman dü?ünürlerle birlikte Said Nursî, bu tekâmül ve geli?me döneminin teorik temellerini kurmu? bulunmaktadır.

Bat? Kültürü ile ?slâmî Gelenek Aras?nda Diyalog Mümkündür

Said Nursî'nin dü?ünceleri, günümüz ?slâm dünyas?n?n çözüm bekleyen di?er bir âcil problemi “küreselle?me süreci” için de son derece faydal?d?r. Ayr?ca, bat?l? ve ?slâmî politik kültürler aras?ndaki ili?kilerle birlikte, medeniyetler çat??mas? teorisine kar?? ?slâmî bir yakla??m formüle etme konusunda da Nursî'nin fikirleri yararlı olacaktır.

?slâm, 20. yüzy?l?n sonlar?ndan ba?layarak, günümüz dünya politikalar?n?n en ba?ta gelen bir konusu haline dönü?üverdi. Akademik tart??malar sahas?n?, siyaset bilimciler, yay?nc?lar ve gazetecilerin tart??mas?na terketti. Bunlar normal olarak: siyasî de?i?imler ba?lam?nda ?slâm dünyas?n?n gelece?i ve ?slâm?n bu süreçteki rolü gibi bir tak?m yeni unsurlar?n yan?s?ra; ?slâm ve uluslararası terörizm, geçmi?ten miras al?nan politik a??r?l?k gibi muhtelif konular üzerinde yo?unla?t?lar. Halbuki, bütün bu konular, ?slâm dü?üncesinin ana trend ve e?ilimleri d???nda ele al?narak, esaslı ve uygun bir ?ekilde tart??lamaz: bütün keskin de?i?imlerin ve millî boyutu olan önemli projelerin ?slâmî düstûrlar prizmas?ndan geçirildi?i ?slâm dünyas?nda, dü?ünce ve fikirlerin özel bir yeri bulunmaktadır. Üstelik, ?slâmî bir temel ve kökten mahrum olan hususlar?, asla taklit etmeyeceklerdir. Bu, yukar?da ad? geçen sorunlara yönelik bütün müspet çözümlerin ?slâm?n içinde aranmas? gerekti?i anlam?na gelir. Bir ba?ka ifadeyle, günümüzde ?slâm dünyas?n?n siyasî dönü?ümünün ne ölçüde mümkün olabilece?ini tart??mak, öncelikli olarak ?slâm? günümüz dünyas?n?n realiteleri ????nda yeniden yorumlamak anlam?na gelir.

Said Nursî Bat? kaynaklı kültür ve ?slam men?eli gelenekler aras?ndaki farklılıklar? mukayeseli bir ?ekilde tan?mlamaktadır. Modern Bat? medeniyetinin be? menfî esas üzerine kuruldu?unun alt?n? çizerek ?unlar? söyler:

“a. Nokta-i istinâd?, kuvvettir. O ise; ?e'ni tecâvüzdür.

b. Hedef-i kasd?, menfaattir. O ise; ?e'ni tezâhümdür.

c. Hayatta düsturu, cidaldır. O ise; ?e'ni tenâzü'dür.

ç. Kitleler mâbeynindeki râb?tas?, âheri yutmakla beslenen unsûriyet ve menfî milliyettir. O ise; ?e'ni, müthi? bir tesâdümdür.

d. Câzibedar hizmeti, hevâ ve hevesi te?cî ve arzular? tatmindir. O hevâ ise insan?n mesh-i mânevîsine sebeptir."

"?eriat-? Ahmediyenin (a.s.m.) tazammun etti?i ve emretti?i medeniyet ise: Nokta-i istinâd?, kuvvete bedel hakt?r ki; ?e'ni, adâlet ve tevâzüdür. Hedefi de, menfaat yerine fazilettir ki; ?e'ni, muhabbet ve tecâzübdür. Cihetü'l-vahdet de, unsûriyet ve milliyet yerine, râb?ta-i dinî ve vatanî ve s?n?f?dır ki; ?e'ni, samîmî uhuvvet ve müsâlemet ve hâricin tecâvüzüne kar?? yaln?z tedâfü'dür. Hayatta, düstur-u cidal yerine düstur-u teavüdüdür ki; ?e'ni, ittihad ve tesânüddür. Hevâ yerine hüddâd?r ki; ?e'ni, insâniyeten terakkî ve rûhen tekâmüldür[42]. Hristiyanl???n mal? olmayan mehasin-i medeniyeti ona mal etmek ve ?slamiyetin dü?man? olan tedenniye ona dost göstermek, fele?in ters dönmesinedelildir." [43].

Ayn? zamanda Said Nursî Bat?n?n ba?ar?l? oldu?u alanlar? da kabul etmekte fakat bunun yan?s?ra, iki farkl? Avrupa kültürünü birbirinden ay?rmaktad?r. Ona göre Avrupa ikiye ayr?l?r:

Birisi, ?sevîlik din-i hakikîsinden ald??? feyizle hayat-? içtimaiye-i be?eriyeye nâfi san'atlar? ve adalet ve hakkaniyete hizmet eden fûnunlar? takip eden bu birinci Avrupa'ya hitap etmiyorum. Belki, felsefe-i tabiiyenin zulmetiyle, medeniyetin seyyiât?n? mehâsin zannederek be?eri sefâhete ve dalâlete sevk eden bozulmu? ikinci Avrupa'ya hitap ediyorum[44].

Said Nursî'nin dü?üncesine göre, dünyam?z?n ilerlemesi sadece askerî güç ya da ekonomik ba?ar? ve kazan?mlarla de?il, ba?ka faktörlerle de olmaktadır:

"?slâmiyetin hakaiki hem mânen, hem maddeten terakki etmeye kabil ve mükemmel bir istidad? var."

"Evet, nas?l ki eski zamanda ?slâmiyetin terakkisi, dü?man?n taassubunu parçalamak ve inad?n? k?rmak ve tecavüzet?n? def etmek, silâhla, k?l?çla olmu?. ?stikbalde silâh, k?l?ç yerine hakikî medeniyet ve maddî terakki ve hak ve hakkaniyetin mânevî k?l?çlar? dü?manlar? ma?lûp edip da??tacak."

"?n?aallah, istikbaldeki ?slâmiyetin kuvvetiyle medeniyetin mehasini galebe edecek, zemin yüzünü pisliklerden temizleyecek, sulh-u umumîyi de temin edecek."

"Bu ihtiyaçlar da dinin evâmîr-i kudsiyesi ile, takvâ ve salâbet-i diniye ile olur."

"?stikbal, yaln?z ve yaln?z ?slâmiyetin olacak. Ve hâkim, hakaik-i Kur'âniye ve imaniye olacak."

“Evet, millet-i ?slâmiyenin sebeb-i saadeti yaln?z ve yaln?z hakaik-i ?slâmiye ile olabilir. Ve hayat-? içtimaiyesi ve saadet-i dünyeviyesi ?eriat-? ?slâmiye ile olabilir. Yoksa adalet mahv olur. Emniyet zîr-ü zeber olur. Ahlâks?zl?k, pis hasletler galebe eder. ?? yalanc?lar?n, dalkavuklar?n elinde kal?r.”[45]

Günümüzde, Müslüman ülkeler siyâsî ve hukukî alanda bir hayli çeli?kili ?ekilde geli?mektedirler. Söz konusu alanlarda, ?slâmî gelenekler evrensel olarak kabulgören standartlar ve Bat? kökenli liberal de?erlerle birlikte varl???n? sürdürmektedir. Bizler, devletin iktidar i?levinin politikalar? ve prensiplerinin, ?slâmî düstûrlarla Bat?l? ?ablonlar aras?nda son derece muayyen bir etkile?im alan? (i?birli?i ve rekâbet) meydana getirdi?ini daima zihnimizin bir kö?esinde tutmak durumunday?z. ?slam dü?üncesi, bu alan?n en belirgin özelli?inin, geleneksel ?slâmî hukuk doktrininin (f?k?h) çok say?daki sorulara kar?? hiç bir detayl?, kesin ve aç?k bir cevap sunmamas? ile meydana getirildi?ine inanmaktadır. Bu hukuk, kendi kendisini isti?âre, adâletli olma, e?itlik gibi farklı –hatta ödünç al?nm??- yorumlarda realize edilecek en genel bir tak?m s?n?r ta?lar?n? te?his etmekle s?n?rland?rmaktadır. Bu prensipler uyguland???nda ise, farklı sonuçlar? ortaya koyabilme ihtimalleri bulunmaktadır. Meselâ isti?âre/?ûra prensibi, devlet ba?kan?na kar?? sorumlu olan isti?ârî bir kurul formunda, ya da tam olarak yasama yetkisine sahip genel seçimlerle i?ba???na gelmi? temsilci bir organ olarak uygulamaya konulabilir.

Günümüzde, Bat? tecrübesinin ürünü olan parlamentarizm, seçimler, siyâsî ço?ulculuk, kuvvetler ayr?m? ve hatta insan haklar?n?n uygulanmas? gerekti?ini ispat etmek için ?slâm hukukunun zarurî esaslar?na ba?vurulmaktadır. Bununla birlikte bu alanlarda söz konusu modelleri ödünç alma, bunlar?n d?? yüzüne bakan özellikleriyle s?n?rl? kalmaktadır. Fakat, buna ra?men ?slâm hukuk dü?üncesinin, güç sistemi hakk?nda genel olarak ?iddetli emirler ortaya koymamas?, politik demokrasi tecrübesine yönelik mümkün olan en geni? bir güvene yol açmaktadır.

Dahas?, günümüzde herhangi bir modernle?me ve demokratikle?me projesi, ?slâm siyaset ve hukuk gelene?i içinde anla??lmas?/gerçekle?tirilmesi ya da en az?ndan münasip bir ?ekilde tan?mlanmas? durumunda birçok ?slâm devletinin çok say?da muhtemel talipleri olacaktır. Tersine de asl?nda do?rudur: ?slâm dü?üncesinin özüne kar?? çal??an demokratik kurumlar in?a etmeye kalk???lrsa, hiçbir siyâsî reformun hayatta kalma ?ans? bulunmamaktadır. Objektif olarak, hem en üst kademedeki insanlar, hem de halk kitleleri, siyâsî istikrar ve güvenli?in e?lik etmesi halinde, demokratik geli?melere kar?? genellikle ilgi duymaktadırlar. Bu da ancak demokratikle?menin, bütün de?i?imleri ku?atan ?slâmî yorum da dahil olmak üzere, ?slâm siyaset ve hukuk gelenekleri içinde realize edilmesi ?art?yla tahakkuk edebilir.

?slâm dünyas?n?n siyâsî ve hukukî reformlarla ilgili stratejisi, evrensel demokratik prensiplere uyumlu ve ça?da? realiteye uymas? için yeniden modellenmi? ?slâmî de?erler sistemi ile birlikte (di?er hususlar?n aras?nda hukukî ve siyasal olanlar) onu (?slâm?) küreselle?me sürecine katmay? amaçlamalıdır. Bu, ancak ?slâm siyâsî ve hukukî dü?üncesinin müspet potansiyelinin çok aktif bir ?ekilde i?letilmesi ve dü?ünürlerin, yeni realitelerle ilgili sorunlar hakk?nda ve ?slâm?n küreselle?en dünyadaki rolü üzerinde çal??maya te?vik edilmesi durumunda elde edilebilir. Bu problemin, Said Nursî'nin entelektüel miras?na müracaat etmeden çözülmesi ise mümkün değildir.

---

[1] *Sözler, Söz Bas?m Yay?n, ?stanbul, Eylül 2006, s. 329-330, 600.*

---

[2] *Şuâlar, Söz Basım Yayın, İstanbul, Nisan 2004, s. 326, 379.*

[3] *Hutbe-i Şâmiye, s. 51.*

[4] *Sözler, 195, 547.*

[5] *Hutbe-i Şâmiye, s. ? s. 28-131.*

[6] *Hutbe-i Şâmiye, s. 12; Mektûbât, Basım Yayın, İstanbul, Haziran 2005, 676.*

[7] *Şuâlar, s. 326-327; Sözler, 330, 600.*

[8] *Hutbe-i Şâmiye, s. ? P.113; Mektubat, s. 676.*

[9] *Lem'alar, s.83-84.*

[10] *Mektubat, s. 564-565; Sözler, s. 646, 653.*

[11] *Mektubat, s. 380-381.*

[12] *Lem'alar, s.451.*

[13] *Sözler, s.128.*

[14] *Lem'alar, s. 561.*

[15] *Sözler, s. 104; Lem'alar, s. 513.*

[16] *Sözler,s. 105.*

---

[17] *Sünuhât*, s.?

[18] *Lem'alar*, s. 563-564.

[19] *Mektubat*, s. 671.

[20] *?uâlar*, s. 371.

[21] *Sözler*, s. 106.

[22] *Sözler*, s. 131.

[23] *?uâlar*, s. 279, 303.

[24] *Lem'alar*, s. 458.

[25] *Hutbe-i ?âmiye*, s.?

[26] *Hutbe-i ?âmiye*, s.?

[27] *Hutbe-i ?âmiye*, s.?; *Mektubat*, s. 668; *Sözler*, s. 961-962; 990.

[28] *Mektubat*, s. 675; *Sözler*, s. 984.

[29] *Mektubat*, s. 375-376; *Hutbe-i ?âmiye*, s.?; 127.

[30] *?uâlar*, s. 485.

[31] *Mektubat*, s. 381-382.

[32] *Hutbe-i ?âmiye*, s.?; 70; *?uâlar*, s. 112.

---

33 ?uâlar, s. 452.

[34] *Hutbe-i ?âmiye, s.?:. 102; Sözlere, s. 960, 973.*

[35] *Hutbe-i ?âmiye, s.?:..33, 102; Mektubat, s. 668; Sözlere, s. 960.*

[36] *Sözlere, s. 959.*

[37] *Hutbe-i ?âmiye, s.?:. 100; Mektubat, s. 666.*

[38] *Hutbe-i ?âmiye, s.?:..102; Mektubat, s. 545; Lem'alar, s. 225.*

[39] *Hutbe-i ?âmiye, s.?: 72-75, 78-79.*

[40] *Hutbe-i ?âmiye, s.?: 51, 56-58, 87.*

[41] *Lem'alar, s. 118-119; 458-459.*

[42] *Hutbe-i ?âmiye, s.?: 105-106; Mektubat, s. 671.*

[43] *Hutbe-i ?âmiye, s.?: 105.*

[44] *Lem'alar, s. 203.*

[45] *Hutbe-i ?âmiye, s.?:.27, 28, 32, 38, 67-68; Lem'alar, s. 169.*